

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Област на висше образование 1. Педагогически науки

Професионално направление 1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика)

Факултет по педагогика при СУ “Св. Климент Охридски”

Тема на дисертацията: Синергетичен модел на личностно ориентирано обучение за развитие на преносими ключови компетентности на учениците 5-7 клас

Име на докторанта: Добриня Георгиева Велинова

Форма на обучение: свободна

Научен ръководител: проф. дпн Яна Рашева-Мерджанова

Рецензент: Сава Иванов Гроздев, професор във ВУЗФ–София, доктор на педагогическите науки

1. Данни за кандидата

Докторантът Добриня Георгиева Велинова е учител по български език и литература в ОУ „Св. Кл. Охридски”, гр. Хасково. Тя е получила средно общо образование в Икономически техникум, гр. Хасково и се е дипломирала през 1996 г. В периода 1997–2002 г. е била студентка по българска филология в ШУ „Еп. Константин Преславски”. Притежава диплома за магистър. В периода 2008–2011 г. е била хоноруван преподавател по български език и литература в Тракийски университет – филиал Хасково. Добриня Велинова има висока професионална компетентност и методическа подготовка (V ПКС), владее разнообразни образователни стратегии, методи и техники на преподаване, ползва немски език, WINDOWS, WORD, EXCEL, Power Point. Образованието, професионалната кариера и научните интереси на Добриня Велинова я насочват естествено към разработване на възложения ми за рецензиране дисертационен труд. Придобитият през годините опит, включващ преподавателска дейност, се превръща в гаранция за получаването от докторанта на значителни научни и научно-приложни резултати в него.

2. Данни за конкурса

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на Заповед № РД-38-59 от 22.01.2019 г. на СУ “Св. Климент Охридски”, подписана от ректора проф. дфн Анастас Герджиков на основание чл. 4 от ЗРАСРБ, във връзка с & 7 от Преходните и заключителни разпоредби на Правилника за условията и реда за придобиване на научни

степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски” и решение на Факултетния съвет на Факултета по педагогика от 15.01.2019 г., протокол № 5.

Документацията по процедурата е грижливо подредена и дава възможност за обективна оценка. По процедурата на докторантурата и работата по дисертационния труд не са установени нарушения на закона и правилниците.

3. Характеристика на дисертацията и автореферата

Дисертационният труд е в обем от 271 страници, от които 200 страници основен текст и 71 страници приложения. В него са включени 65 таблици и 11 фигури. Използваните литературни източници са 268, от които 182 на кирилица и 86 на латиница.

Добре известно е, че България не се представя на желаното ниво в международните изследвания PISA на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) и изостава в обучението спрямо средното за ОИСР ниво. Макар, че участващите в тези изследвания са ученици 8-9 клас, състоянието на техните знания и компетентности е в пряка зависимост от обучението им през годините, когато са били в 5-6 клас. Делът на учениците под критичния праг на постиженията при изследванията PISA е застрашително висок. Тези ученици например не са в състояние да прилагат теоретични знания на практика. В същото време стратегията на Европейския съюз „Европа 2020“ насърчава образование, което мотивира и развива заложените и потенциала. Централно място в тази стратегия се отделя на творческата и самостоятелната личност, способна да живее пълноценно и в сътрудничество с другите. Според Националната стратегия за развитие икономическият растеж е свързан с високо ниво на усвояване на знания и формиране на компетентности. Целите са свързани с ориентиране на обучението към провокиране на мислене и самостоятелност, към креативност и наличие на практически умения, на творческо, евристично и критично мислене с крайна фаза синергетично мислене. Практическата реализация на синергетичните идеи е свързана с продължаващото обучение в контекста на ученето през целия живот. Всичко това е заложено в предложения дисертационен труд, а значението на постигнатите в него значими научни и научно-приложни резултати са доказателство за актуалността му.

Развитието на психологията през последните 50 години и преди всичко на теорията на обучението показва, че е погрешно да се абсолютизира ролята на обучаващия. Изключително важно за обучението е участието на самия обучаван. Още през 1885 г. известният психолог Херман Ебинхаус, изследвайки паметта на човека, осъществява един доста атрактивен експеримент, в резултат на който се оказва, че при различните индивиди запомнянето и забравянето на редици от безсмислени думи се подчиняват на един и същ закон. През 80-те години на XX век психолозите доказаха още

нещо: усвояването на сложни навици притежава прагов характер. В обучението това означава, че след определен брой часове активна дейност, при която се научават факти и се провеждат практически занимания, обучаваният придобива качествено ново ниво на подготвеност. Ако обаче тази критична точка (праг) не бъде премината, то след известно време започва процес на забравяне, при което положеният труд в ученето се оказва напразен. Представеният дисертационен труд е разработен от позициите на синергетиката, с което се отчита съвременното схващане за ученето, както за обучението и образованието изобщо, според което става дума за процеси с предистории, оказващи съществено влияние върху самите процеси в посока извеждане на синергетичната система „обучаващ-обучаван” на по-високо качествено равнище във връзка с осигуряването на пълноценно разгръщане на личностния потенциал. По този начин се реализира самообразование, саморазвитие и самоусъвършенстване, необходими при срещата с предизвикателствата на професионалната и социалната сфера.

Дисертационният труд проверява хипотезата, „че лонгитюдното педагогическо изследване ще открие водещата интегрална роля на синергетичния модел (комплекс от аспекти, методи, форми) за структуриране, реализиране на ЛОО и развитие на компетентностите при обучаемите в съвременната образователна парадигма. Тази роля ще се изявява при педагогическо методическо осигуряване на основните активности на учениците в ПОС по БЕЛ – математика – западен език; тяхното упражняване като трансверсални (преносими) умения и компетентности чрез активни междупредметни връзки, специфичните методи и техники на обучение по различни учебни предмети, общи приоритетни интегрални методически подходи, прилагани в педагогическа синергия, отворена учебна среда; постигане и развитие на субект-субектни отношения и взаимодействия в процеса на обучение – персонализация, самооценка и саморегулация, функционално и дейностно партньорство между участниците в обучението”.

Разработената в дисертационния труд методическа система, базираща се на идеите на синергетичния подход, може да се използва като ефективно средство за цялостно и разностранно развитие на личността на обучаемите чрез активиране на процесите на самоорганизация и саморазвитие. Авторът използва разнообразни и ефективни методи на изследване: теоретичен анализ и синтез на научна литература, дидактически експеримент, тестиране, моделиране, анализ, класификация, аналогия, сравнение, аргументация, анализ на базови документи (учебните програми 5-7 клас; ДООИ за компетентностите в ПОС по български език и литература, математика и западен език), обобщение, формализация, наблюдение като помощен метод при провеждане на дидактическия обучаващ експеримент за фиксиране на данните в диагностичните протоколи, математико-статистически методи за обработка и анализ на резултатите от експерименталната работа, както и проверка на тяхната достоверност, графична

интерпретация и тестови контрол; анкети с ученици, родители и учители; сравнителен анализ на получените резултати; установяване на корелационни зависимости и факторен анализ и др. Избраната методика на изследване позволява да се решат поставените задачи и да се постигне поставената цел – потвърждаване на формулираната по-горе хипотеза. Между различните подходи е холограмният като „продължение на синергетизма в личностна проекция”. Чрез този подход в обучението се реализира практически идеята за динамика в развитието на личността.

Дисертационният труд е резултат на задълбочено проучване на научната литература по разглежданата проблематика. Той използва постижения на известни автори, които са разгледани критично и с изразено лично отношение. Това спомага да се постигне основната цел и да се създаде ефективен модел за формиране на ключови компетентности с доказана приложимост в обучението. Докторантът Добриня Велинова демонстрира познаване на съдържанието и структурните характеристики на компетентностите в зависимост от личностните желания и стремежи, както и очакванията на обществото. При това авторът се придържа към Европейската квалификационна рамка, съгласно която способностите се описват с оглед степента на самостоятелност и на поемане на отговорност. Така, под „компетентност“ се разбира доказана способност за използване на знания, умения и на различните типове дадености за самоорганизация в тренировъчни и практически ситуации в зависимост от личностното и професионалното развитие.

Няма основания да се смята, че оригиналните научни и научно-приложни резултати в дисертационния труд не са лично дело на автора. Изложението е ясно и богато илюстрирано, а езикът и стилът са в съответствие със стандартите за научност и достоверност. Авторефератът отразява коректно съдържанието на дисертационния труд. Философията на предлагания авторски интегриран модел на личностно ориентирано обучение стъпва на синергетическата философско-педагогическа парадигма и се опира на няколко основни постулата, формулирани от докторанта по следния начин: „в центъра на образователния процес да бъде поставен ученикът с неговите възможности, интереси, нагласи; индивидуален учебен план за всяко дете – персонализирането да засяга съдържанието на учебната програма, съдържанието и сложността на упражненията в клас и домашната работа; при оценяването да се вземат предвид генетичните заложи и предопределености на детето; обучението и възпитанието да вървят ръка за ръка – важно е формирането на личностни качества, а не напредването с „общата маса“; хуманно отношение и любов към детето; ученикът да се учи от грешките, да не се страхува да задава въпроси и да му се даде възможност да опитва.”

Проведеният експеримент и правилната обработка на резултатите доказват хипотезата на дисертационния труд. Прилагането на разработения модел води до

формиране на активно положително отношение към съответните учебни дейности, което подпомага изграждане на нов тип мислене като необходимост в ежедневието. Изследванията са проведени в ОУ „Св. Климент Охридски” – гр. Хасково през периода 2014 – 2017 г.

4. Научни приноси

Приемам приносите на дисертационния труд така, както те са формулирани от докторанта.

I. Приноси с теоретичен характер

Аргументирано са открити предимствата на лично ориентираното обучение както и подходите, методите и организационните форми, чрез които се реализират субект-субектните отношения в обучението. Те са обвързани в контекста на синергетическата философско-образователна парадигма и са систематизирани в концептуален синергетичен модел на лично ориентирано обучение по три учебни предмета: БЕЛ-математика-западен език, прави се за първи път в научните изследвания в страната.

Дефинирани са приоритетните базови методически подходи, чрез които се постигат ключовите и трансверсалните компетентности в обучението.

Анализирани са основни фактори, които оказват влияние върху успеха и постигането на компетентностите в ПОС.

II. Приноси с практически характер

Определени са инструментариуми за измерване на успеха и постигнатите компетентности на учениците в ПОС по БЕЛ, математика и чужд език (на базата на предварително разработени и диференцирани тестове по съответните теми и учебни предмети) за сравнение на успеха на учениците между групите и между изследваните учебни предмети в ПОС: на входа на обучението, през съответната учебна година и на изхода, а също и при завършване на ПОС.

Разработен е инструментариум и са извършени анкетни проучвания с ученици, родители и учители, за да се проучи мнението им относно възприемането на новата роля на ученика и учителя в субект-субектното обучение (относно методите, подходите и организационните форми, чрез които се осъществява лично ориентираното обучение).

Моделът и резултатите от лонгитюдното тригодишно педагогическо изследване са богати и коректни и могат да бъдат надеждна база за други подобни изследвания и информация за изследователи в това проблемно поле.

Очертани са перспективите за постигане на ключовите компетентности в ПОС и начините за постигане на по-голяма флексибилност на традиционната класно-урочна система чрез изграждане на отворена партньорска учебна среда.

Разработен е интегриран модел, който се базира на силата на влияние на основните фактори: успех, активност на участие в учебния процес, пол, специфика на учебния предмет, етническата принадлежност и семейна среда. Моделът може да се използва от обучаващите при прилагане на субект-субектно обучение, интерактивни методи, съобразени с генетичните, психофизиологичните особености и семейната среда на обучаемите за постигане на компетентностите в по-висока степен.

Изброените приноси са реални и покриват с излишък изискванията на закона и правилниците за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Те се основават на връзката между синергетиката и педагогиката, както и на приложимостта на синергетичния подход в образованието като вид системен подход, като иновационен подход към обучението, който осигурява пълнота и високо качество на предметните знания, обновяване на съдържанието, методите и формите на обучение, развитието на диалога и сътрудничеството, придвижване на преподавателската дейност на по-високо ниво. Тук става дума за т. нар. „пробуждащо“ или „стимулиращо“ образование, насочено към себеоткриване и творческо сътрудничество със самия себе си, а така също и с околните. Концептуалната технология в дисертацията е изградена върху традиционните принципи на педагогиката и тези на синергетиката. Докторантът изхожда от идеята за определяне на принципите в зависимост от задачите, съдържанието, методите и средствата, формите за организация и резултатите от обучението, като залага на междудисциплинарния подход. Така се стига до главния принцип на продължаващото обучение, свързващ основните педагогически категории: възпитание, обучение и образование. Останалите принципи указват необходимите условия и средства за формиране на хармонично развита личност, способна да се самореализира и самоусъвършенства чрез непрекъснато образование: принцип на флукуациите; принцип за естествената самоорганизация и самоопределеност, който поддържа оптималното функциониране на системата „обучаван-обучаващ“, превръщайки „хаоса“ в самовъзстановяване и самоизменение на системата до ред чрез самоорганизиращи решения от страна на обучаемите; принцип за кохерентност, т.е. принцип на творческото коопериране, който изразява основната идея на синергетиката за цялото като сбор на неговите части; принцип за рекурсивност, който е един от седемте принципа на новото мислене и който в педагогиката се отнася до възможността за личностно саморазвитие и създаване на собствено-творчески продукт; класическия принцип от дидактиката за трайност и действеност на знанията и уменията.

Следва дебело да се подчертае ролята на научния ръководител проф. дпн Яна Рашева-Мерджанова, чиито новаторски разработки на съответни концептуални и технологични модели във връзка със съвременното обучение в синергетичен аспект са повлияли в значителна степен изследванията на докторанта. Става дума не за буквално пренасяне, а за осмисляне по отношение на конкретните цели и съответно доразвиване, което е резултат на ефективните взаимодействия в синергетичната система “учител-ученик”, получила конкретна реализация в синергетичната система „Я. Рашева-Мерджанова – Д. Велинова“.

Количественият и качествен анализ на резултатите от експерименталната работа, сравнителният анализ на входното и изходното ниво на обучаваните в експеримента впечатляват със своята всеобхватност и висококачествено изпълнение. Прегледът на научните приноси дава възможност да се заключи, че докторантът Добриня Георгиева Велинова притежава стойностни резултати в областта на педагогиката и доказани възможности за тяхното продължаване и задълбочаване.

5. Публикации и участия в научни форуми

Направен е опит за пълноценна апробация на резултатите в дисертационния труд, която предстои да получи завършен вид. От представените 7 публикации 5 са приети за печат. Отпечатаните са в сп. „Български език и литература” и сп. „Детска градина. Училище”. В 4 публикации в съавторство с научния ръководител докторантът е първи автор, а останалите 3 са самостоятелни, 2 публикации са на английски език и 5 са на български език. Споменатата научна продукция покрива изискванията за образователната и научна степен „доктор“. Тя е на високо ниво и представя автора на дисертационния труд като опитен специалист. Желателно е да се предприемат действия, за да може и колегията от чужбина да получи достъп до постигнатите научни и научно-приложни резултати.

6. Заключение

От изложеното се вижда, че докторантът Добриня Георгиева Велинова е добре подготвен специалист по педагогика със стойностни постижения и натрупан опит в тази област. Тя притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по професионално направление 1.2. „Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика)”, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания. Това ми дава основание да заключа, че дисертационният труд и представената научна продукция удовлетворяват изискванията на ЗРАСРБ, на Правилника за неговото прилагане, както и на Правилника на СУ “Св. Климент Охридски”, предявявани към кандидати за придобиване на образователната и научна

степен „доктор“. Поради това убедено **давам своята положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото Научно жури **да присъди** образователната и научна степен „доктор“ на Добриня Георгиева Велинова в Област на висше образование 1. Педагогически науки; Професионално направление 1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика) с убеждението, че кандидатът заслужава тази степен.

София, 19 март 2019 г.

Рецензент:

(проф. дпн Сава Гроздев)